
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

יהדות ודמוקרטיה - 56984

תאריך עדכון אחרון 11-02-2015

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: מדע המדינה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 1

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר משה הלינגר

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: moshe.hellinger@gmail.com

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ב' - 10:45-11:45

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

סוגיות מרכזיות המצויות על סדר היום של מדינת ישראל נוגעות למפגש המורכב שבין זהותה היהודית של המדינה לבין זהותה הדמוקרטית, הן בהיבט הציוני לאומי של הזהות היהודית והן בהיבט הדתי הלכתי שלה. עיקרו של הקורס יתמקד בלימוד טקסטים מרכזיים, פרשנויות שונות וספרות מחקר בסוגיות הרלוונטיות מאוד בהקשר של המציאות הישראלית כגון: זהות יהודית אוניברסאלית לעומת פרטיקולארית, הציות לסמכות המדינה ולשלטון החוק, הכרעת הרוב וחירויות הפרט וכיוצא באלו.

מטרות הקורס:

1. הצעת אפשרות לקיום בסיס עמוק של סינתיזה יהודית-דמוקרטית, גם אם יש נקודות של מתחים וסתירות. עם זאת, תוצגנה גם גישות הטוענות לתפיסות אנטי דמוקרטיות המייצגות את המסורת היהודית. 2. הקניית ידע נרחב בסוגיות מרכזיות בהגות הפוליטית היהודית לדורותיה מהמקרא וחז"ל, דרך עולם ההלכה, המחשבה והפרשנות ועד לדיונים במחשבה היהודית בת זמננו. 3. פיתוח גישה פתוחה ודינאמית למסורת היהודית ההלכתית.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

בסיומו של הקורס הסטודנטים יוכלו להציג עמדה מורכבת בסוגיות שונות המצויות על התפר שבין יהדות הלכתית לבין דמוקרטיה ליברלית ולהציע עמדות הקוראות תיגר על מוסכמות המקובלות על דתיים וחילוניים במדינת ישראל ובעולם היהודי.

דרישות נוכחות (%) :

השתתפות מלאה ופעילה בשיעורים.

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה פרונטלית המשולבת בדיונים ערים ובלמוד טקסטים בשיטת החברותא, על ידי זוגות סטודנטים בחלק מהשיעורים ובמסגרת הכיתה כולה.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1 מבוא א': דמוקרטיה ליברלית: עקרונות, גישות ודילמות.
מבוא ב': המסורת ההלכתית והפוליטית היהודית-מסגרת לדיון.
הנחות תשתית: בין אינדיבידואליות ואוניברסאליות לבין קולקטיביות ופרטיקולאריות.
המשטר האידיאלי ביהדות-בין מלוכה לרפובליקה.
רעיון הברית כבסיס לתפישה פוליטית יהודית דמוקרטית לעומת תפישות סמכותניות יהודיות.
עקרונות דמוקרטיים, ליברליים ורפובליקניים מרכזיים בראי המסורת הפוליטית היהודית: הכרעת הרוב, שלטון החוק, הגבלת השלטון, חירויות היחיד, שוויון אזרחי וחברתי, סובלנות ופלורליזם.

חומר חובה לקריאה:

חומר חובה לקריאה לאור רשימת הנושאים:

מבוא:

אל'עזר דון יחיא וברוך זיסר, "רציפות ותמורות בהגות המדינית היהודית", בתוך: דניאל י' אלעזר (עורך), עם ועדה המסורת המדינית היהודית והשלכותיה לימינו. ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה והוצאת ראובן מס, תשנ"א, עמ' 104-131.

הנחות תשתית:

משה גרינברג, "אתם קרויים אדם", על המקרא ועל היהדות – קובץ כתבים, עורך: אברהם שפירא (תל אביב: עם עובד, תשמ"ו), עמ' 55-67.

אבי שגיא, יהדות בין דת למוסר (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1998), פרק ח'.

משה הלינגר, "צדק כולל וצדק חברתי ביהדות ההלכתית ובהגות הליברלית בת זמננו: היבטים משווים", בתוך: ידידיה שטרן (עורך) צדק שלי, צדק שלך: צדק בין תרבויות, ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל והמכון הישראלי לדמוקרטיה, תש"ע, עמ' 111-145.

המשטר האידיאלי ביהדות:

מקורות לדיון בכיתה:

דברים יז; שופטים ט; שמואל א', ח; תלמוד בבלי, סנהדרין דף כ ע"ב (מהמשנה); רמב"ם, משנה תורה, הלכות מלכים, פרק א, הלכה א; פירוש האברבנאל לתורה, דברים יז; פירוש הנצי"ב לתורה, דברים יז.

הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק, משפט כהן. ירושלים: מוסד הרב קוק, תשנ"ג, סימן קמד, אות יג, עמ' שלז.

ספרות מחקר:

יעקב בלידשטיין, עקרונות מדיניים במשנת הרמב"ם מהדורה שנייה מורחבת. רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"א, פרק 1.

מנחם לורברבוים, "בזכות הדמוקרטיה: שאלת המשטר הטוב במסורת ההלכתית וההגותית", בתוך אבי שגיא, דודי שוורץ וידידיה שטרן (עורכים) יהדות פנים וחץ-דיאלוג בין עולמות. ירושלים: הוצאת מאגנס, תש"ס, עמ' 57-75.

רעיון הברית לעומת תפישות סמכותניות:

מקורות לדיון בכיתה:

בראשית ט; שמות יט, ה-ז; דברים כט:ט-יא; דברים ל: יא-טו; יהושע כד; נחמיה ט-י; ספר חשמונאים א:יד; תלמוד בבלי, בבא מציעא דף נט ע"ב (תנורו של עכנאי).

ספרות מחקר:

דניאל אלעזר, "הברית כיסוד המסורת המדינית היהודית", בתוך: דניאל י' אלעזר (עורך) עם ועדה המסורת המדינית היהודית והשלכותיה לימינו. ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה והוצאת ראובן מס, תשנ"א, עמ' 26-54.

אלה בלפר, זהות כפולה – על המתח בין ארציות לרוחניות בעולם היהודי. רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תשס"ד, פרק 1.

מנחם לורברבוים, פוליטיקה וגבולות ההלכה (ירושלים: מכון שלום הרטמן, תשס"ו), פרק 5: הקהל כישות פוליטית.

אבי שגיא, 'אלו ואלו' – משמעותו של השיח ההלכתי עיון בספרות ישראל (תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1996), פרק יב'.

לורנס קפלן, "דעת תורה-הסמכות הבלתי מסויגת שטוענים לה בעלי ההלכה" בתוך זאב ספראי ואבי שגיא (עורכים), בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1997),

עקרונות דמוקרטיים, ליברליים ורפובליקניים מרכזיים:
 מנחם אלון, "סמכות ועצמה בקהילה היהודית", בתוך: דניאל י' אלעזר (עורך), עם ועדה המסורת
 המדינית היהודית והשלכותיה לימינו (ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה והוצאת ראובן
 מס, תשנ"א), עמ' 220-245.
 חיים שפירא, "עקרונות דמוקרטיים בהלכה ובמסורת הפוליטית היהודית: שלטון הקהל והכרעת הרוב",
 בתוך: אלון גל (גולדברג) ואחרים (עורכים), בדרך הדמוקרטיה: על המקורות ההיסטוריים של
 הדמוקרטיה הישראלית. קרית שדה בוקר: מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות ואוניברסיטת בן גוריון
 בנגב, עמ' 15-53.
 יעקב בלידשטיין, "יחיד ורבים בהלכות צבור של ימי הביניים", בתוך: דניאל אלעזר (עורך), עם ועדה -
 המסורת המדינית היהודית והשלכותיה לימינו (ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה והוצאת
 ראובן מס, תשנ"א), עמ' 246-273.
 הרב יעקב אריאל, "רוב, מיעוט והכרעה - המנגנון הדמוקרטי של ההלכה", בתוך עמיחי ברהולץ
 (עורך), דרך ארץ, דת ומדינה-אסופת מאמרים והרצאות בנושא יהדות, שלטון וערכים דמוקרטיים
 (ירושלים: משרד החינוך, תשס"ב), עמ' 187-195.
 סטיוארט כהן, "מושג שלושת הכתרים: מקומו במחשבה המדינית היהודית והשלכותיו על חקר
 ההיסטוריה החוקתית היהודית" בתוך: דניאל אלעזר (עורך), עם ועדה - המסורת המדינית היהודית
 והשלכותיה לימינו (ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה והוצאת ראובן מס, תשנ"א), עמ'
 55-75.
 ידידיה, צ' שטרן, "מנהיגות ציבורית כסמכות הלכתית" בתוך אבי שגיא, דודי שוורץ וידידיה שטרן
 (עורכים), יהדות פנים וחץ - דיאלוג בין עולמות (ירושלים: הוצאת מאגנס, תש"ס), עמ' 235-269.
 יעקב בלידשטיין, עקרונות מדיניים במשנת הרמב"ם מהדורה שנייה מורחבת (רמת-גן: הוצאת
 אוניברסיטת בר אילן, תשס"א), פרק 6.
 מנחם לורברבוים, פוליטיקה וגבולות ההלכה (ירושלים: מכון שלום הרטמן, תשס"ו), פרק 6.
 חיים כהן, זכויות אדם במקרא ובתלמוד (תל-אביב: משרד הביטחון, תשמ"ח).
 משה הלינגר, "ההלכה והאוטונומיה האנושית במשנתם של ישעיהו ליבוביץ, הרב סולוביצ'יק ודוד
 הרטמן" בתוך: אבי שגיא, דודי שוורץ וידידיה שטרן (עורכים), יהדות פנים וחץ - דיאלוג בין עולמות
 (ירושלים: הוצאת מאגנס, תש"ס), עמ' 307-345.
 אבי שגיא, אלו ואלו משמעותו של השיח ההלכתי עיון בספרות ישראל (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד,
 1996), פרק יא.
 אביעזר רביצקי, "שאלת הסובלנות: בין פלורליזם לפטרנליזם", חירות על הלוחות - קולות אחרים של
 המחשבה הדתית (תל-אביב: ספרים אופקים עם עובד, תשנ"ט), עמ' 114-138.
 אבי וינרוט, פמיניזם ויהדות (תל-אביב: הוצאת ידיעות אחרונות ספרי חמד, 2001).
 הרב ד"ר שמעון פדרבוש, משפט המלוכה בישראל (ירושלים: מוסד הרב קוק, תשי"ב).
 חיים נבון, גשר בנות יעקב: מעמד האישה בהלכה-בין עבר לעתיד. תל-אביב: ידיעות אחרונות ספרי
 חמד, 2011.
 ספרות רשות (לפי סדר הנושאים):
 רוברט א' דאל, על הדמוקרטיה. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, תשס"ג.
 David Held, Models of Democracy. Stanford: Stanford University Press, 1996 (2ND
 edition).
 אברהם מלמד, "האם קיימת מחשבה מדינית יהודית? בחינה מחודשת של המקרה הימי ביניים", בתוך:
 משה הלינגר (עורך), המסורת הפוליטית היהודית לדורותיה: ספר זיכרון לדניאל י' אלעזר, רמת-גן:
 הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תש"ע, עמ' 105-136.

גרשון גרמן, מלך ישראל - ריבונות לדורות בראי ההלכה ומעמדם של חוקי הכנסת בעולמה של ההלכה. בני ברק: הוצאת מורשת, תשס"ג, חלק א', פרק 2.

הראל פיש, ירושלים ואלביון-הגורם העברי במאה הי"ז (תל-אביב: דביר, תש"ם), פרק ד'.

יוסי טרנר, "כוח הציבור" במשנתו הדתית-ציונית של הרב חיים הירשמן, בתוך אבי שגיא, דודי שוורץ וידידיה שטרן (עורכים) יהדות פנים וחץ - דיאלוג בין עולמות (ירושלים: הוצאת מאגנס, תש"ס), עמ' 56-31.

משה הלינגר, "תיאולוגיית הברית של דוד הרטמן-דגם לסינתזה בין יהדות הלכתית לבין דמוקרטיה ליברלית באורתודוקסיה המודרנית" בתוך: אבי שגיא וצבי זוהר (עורכים), מחויבות יהודית מתחדשת - על עולמו והגותו של דוד הרטמן (תל-אביב: מכון שלום הרטמן והקיבוץ המאוחד, תשס"ב), כרך א', עמ' 168-121.

דוד מ' פויכטוונגר, "על דעת המקום-הציבור כשילוב תיאולוגי ופוליטי: לשאלת התיאוריה הפוליטית במשנת ר' שלמה בן אברהם אדרת", בתוך: משה הלינגר (עורך), המסורת הפוליטית היהודית לדורותיה: ספר זיכרון לדניאל י' אלעזר, רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן, תש"ע, 172-145.

דניאל אלעזר, "הקהילה מראשיתה ועד סוף העידן המודרני" בתוך דניאל י' אלעזר (עורך), עם ועדה המסורת המדינית היהודית והשלכותיה לימינו (ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה והוצאת ראובן מס, תשנ"א), עמ' 207-174.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו (מהדורה שלישית, ירושלים: מאגנס, תשמ"ח), חלק שני, פרק 19.

יעקב בלידשטיין, "אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל" לעוצמת הסמכות המוסדית בהלכה וגבולותיה, בתוך זאב ספראי ואבי שגיא (עורכים), בין סמכות לאוטונומיה במסורת ישראל (תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1997), עמ' 180-158.

אליאב שוחטמן, "הכרת ההלכה בחוקי מדינת ישראל", שנתון המשפט העברי טז-יז (תש"ן-תשנ"א), עמ' 500 417.

יוסף אחיטוב, על גבול התמורה - עיון במשמעויות יהודיות בימינו (ירושלים: משרד החינוך האגף לתרבות תורנית, תשנ"ה), פרקים יט-כ.

מנחם אלון, מעמד האשה: משפט ושיפוט, מסורת ותמורה ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטיה. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2005.

דוד גולינקין, מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות. ירושלים: מכון שכטר, תשס"א.

תמר רוס, ארמון התורה ממעל לה-על אורתודוקסיה ופמיניזם. תרגום: רותי בר אילן (תל-אביב: עלמא ועם עובד, תשס"ז).

משה הלינגר, "תרומתה האפשרית של המסורת היהודית ההלכתית ליצירת צדק חברתי במדינה יהודית דמוקרטית: בתוך: משה הלינגר (עורך) המסורת הפוליטית היהודית לדורותיה-ספר הזיכרון לדניאל אלעזר (רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, תש"ע), עמ' 552-525.

חומר לקריאה נוספת:

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה	25 %
הרצאה	0 %
השתתפות	15 %
הגשת עבודה	60 %
הגשת תרגילים	0 %

הגשת דו"חות 0 %

פרויקט מחקר 0 %

בחנים 0 %

אחר 0 %

מידע נוסף / הערות:

הערכת הקורס-הרכב הציון הסופי:

השתתפות פעילה בשיעורים-15%

מבחן בית- 25%

עבודה סופית-60%